

of land relations; development and implementation of national and local programs for rational land use, enhancement of soil fertility, protection of land resources in conjunction with other environmental protection measures.

Keywords: institute legal land protection, land law, environmental law, rule of law, rule of law, a legitimate government, effective government, natural resources.

Багай Н.О.

ПЕРІОДИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

УДК 349.42

Актуальність теми. Аграрне законодавство України характеризується складною і тривалою історією становлення та розвитку. Основні періоди еволюції аграрного законодавства тісно переплітаються та пов'язані з розвитком суспільних відносин, політичною ситуацією в державі та іншими факторами. Сучасний розвиток аграрного законодавства повинен враховувати особливості формування та попереднього розвитку цієї законодавчої галузі, тому з'ясування історії розвитку аграрного законодавства має вжливе значення.

Стан дослідження. Упродовж багатьох десятиліть проблеми розвитку аграрного законодавства активно досліджуються представниками аграрно-правової науки. Причому, предметом аналізу є не лише перспективи майбутнього розвитку нормативно-правового регулювання аграрних відносин, а й дослідження його витоків, виділення окремих періодів генезису цієї законодавчої галузі.

Зокрема, проблеми розвитку аграрного законодавства проаналізовані у працях І. В. Духневич, В. М. Єрмоленка, І. М. Заріцької, В. В. Носіка, Т. О. Коваленко, В. І. Семчика, А. М. Статівки, Н. І. Титової, В. Ю. Уркевича, М. В. Шульги, М. М. Чабаненка та інших вчених. Проте до цього часу в аграрно-правовій науці не вироблено єдиного підходу до періодизації розвитку аграрного законодавства.

Метою статті є аналіз існуючих наукових підходів до періодизації розвитку аграрного законодавства та виділення основних періодів розвитку аграрного законодавства, формулювання пропозицій щодо майбутнього розвитку аграрного законодавства України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ще в минулому столітті видатна вчена Н. І. Титова сформулювала суб'єктивно-об'єктивні передумови становлення сільськогосподарського законодавства як окремої галузі, охарактеризувала процес його формування через систему комплексних правових інститутів (на прикладі інституту матеріальної відповідальності працівників сільськогосподарських підприємств) [1].

М. М. Чабаненко при дослідженні системи аграрного права України виділяє декілька періодів розвитку аграрного права та законодавства України: а) період виникнення і розвитку кріпосного права (кінець XVI ст. – 1861 р.); б) період становлення селянського законодавства (1861 р. – 1917 р.); в) період колгоспного права (жовтень 1917 р. – початок 1970-х рр.); г) період розвитку комплексної галузі сільськогосподарського права (початок 1970-х рр. – середина 1990-х рр.); д) сучасний період розвитку аграрного права (з початку 1990-х років – до сьогодні) [2, с. 74-75].

І. М. Заріцька, аналізуючи історію виникнення та розвиток аграрного законодавства в Україні, виділяє: аграрне законодавство середини XIX – першої чверті XX ст.; аграрне законодавство доби української революції (1917 – 1921 рр.); виникнення та становлення українського радянського законодавства [3, с. 13-41]. При цьому автор зазначає, що з проголошенням незалежності розпочався новий етап розвитку аграрного законодавства [3, с. 41].

І. В. Духневич у дисертаційному дослідженні виділяє наступні етапи розвитку аграрного законодавства: «1 етап – становлення колгоспного законодавства із жовтня 1917 р. до початку суцільної колективізації із 1930 р.; 2 етап – розвиток колгоспного законодавства під час проведення суцільної колективізації із 1930 р. по 1934 р.; 3 етап – розвиток колгоспного законодавства в умовах становлення «соціалістичного суспільства» із 1934 р. по 1968 р.; 4 етап – формування сільськогосподарського законодавства в умовах розвитку агропромислового комплексу УРСР із 1968 р. до 1989 р.; 5 етап становлення новітнього аграрного законодавства незалежної України, що в свою чергу поділяється ще на два етапи: 1990 р. – 1996 р. – формування аграрного законодавства до

прийняття Конституції України, й починаючи з 1997 р., що триває донині – формування аграрного законодавства з урахуванням конституційних положень» [4, с. 6].

Натомість, на думку В. І. Семчика, «колгоспне право» у 30-40 рр. ХХ ст. прийшло на зміну селянському і кооперативному праву. Сільськогосподарське право витіснило колгоспне право» [5, с. 31].

Т. О. Коваленко при дослідженні формування аграрного права України відзначає, що «формування аграрного права України відбулося шляхом переродження інших галузей права, що обумовлює його комплексність внаслідок успадкування окремих рис колгоспного та сільськогосподарського права...» [6, с. 83]. На думку вченої, особливістю формування аграрного права України порівняно із сільськогосподарським правом УРСР є незначна роль аграрного законодавства у процесі його виникнення [6, с. 82], а «виникнення і становлення аграрного права як об'єктивно сформованої, самостійної та цілісної галузі права України починаючи з 1991 року зумовлено рядом об'єктивних передумов» [6, с. 83].

Дійсно, у теорії держави і права обґрунтовується такий спосіб формування галузей права як переродження. Як зазначають Т. Є. Мураховська, Р. М. Дудник, галузі права формуються шляхом виокремлення (з однієї або із декількох галузей) та переродження; переродження галузі – це шлях появи нової галузі на основі поглинання та трансформації існуючої галузі з доповненням значним масивом нових норм [7, с. 6; 8, с.63].

М. І. Козир також зазначав, що «аграрне право України як комплексна галузь права і самостійна юридична наука могли та в реальності почали формуватися лише після проголошення незалежності України на початку 1990-х років» [9, с. 172-173].

Як бачимо, представниками аграрно-правової науки України виділяються різні періоди (етапи) розвитку аграрного законодавства. Це пов'язано з різними науковими підходами до розуміння сутності аграрного права та законодавства, його взаємозв'язку з сільськогосподарським правом та законодавством УРСР, а відтак – і з колгоспним правом та законодавством УРСР та СРСР. Якщо

частина науковців пов'язує початок формування аграрного законодавства ще із селянською реформою 1861 р., то за переконанням інших цей процес розпочався лише на початку 1990-х років після здобуття Україною незалежності.

На нашу думку, історико-правові витоки аграрного законодавства пов'язані з першими законодавчими приписами, вміщеними у таких давніх пам'ятках права, як Руська правда, Литовські статuti, Права, за якими судиться малоросійський народ, Устава на волюки та інших.

Водночас, при характеристиці становлення та розвитку аграрного (сільськогосподарського) законодавства доцільно, на наш погляд, брати до уваги період 1960-1970-х років, коли відбувався процес формування самостійного галузевого утворення – комплексної галузі сільськогосподарського законодавства та сільськогосподарського права. Саме цей період мав би стати вихідним для періодизації розвитку аграрного (сільськогосподарського) законодавства. Адже саме тоді виникла нова галузь законодавства, а відтак – і галузь права у правовій системі.

Очевидно, що з набуттям Україною незалежності істотного оновлення зазнала уся система законодавства та система права. Оновлення законодавчого масиву торкнулося усіх сфер суспільного життя. Проте навряд, чи варто говорити про формування нових галузей законодавства, радше - про трансформацію існуючих.

Тому, на наш погляд, при характеристиці взаємозв'язків між сільськогосподарським законодавством УРСР та аграрним законодавством України доцільно говорити про те, що це – єдине галузеве утворення, яке у процесі свого розвитку зазнало трансформації. Така трансформація була зумовлена різними чинниками: набуттям незалежності Україною, змінами у політичній системі суспільства, поступовим оновленням системи законодавства, здійсненням аграрної реформи та розширенням сфери аграрно-правового регулювання.

Виходячи з цього, можна виділити два великі періоди розвитку аграрного законодавства:

I – з кінця 1960-х років до початку 1990-х років – період становлення і розвитку сільськогосподарського законодавства СРСР та УРСР;

II – з початку 1990-х років – дотепер – період розвитку аграрного законодавства України.

Іншими словами, періодизацію розвитку аграрного законодавства України доцільно пов'язувати з фактом виділення окремої галузі у системі законодавства в 1960-х – 1970-х роках. Якщо аналізувати наступництво по лінії «сільськогосподарське право» – «аграрне право», чи точніше «сільськогосподарське право УРСР» – «аграрне право України», то слід відзначити істотне оновлення системи нормативно-правових актів, що регулювали аграрні відносини. Проте цей процес був поступовим та по суті був складовою більш широкого процесу оновлення усєї системи законодавства новітньої держави.

Сучасний період розвитку аграрного законодавства характеризується істотними особливостями, що пов'язані з виникненням нових видів аграрних відносин, розширенням кола їх суб'єктів в умовах аграрної реформи в Україні. Це відображається в якісному оновленні нормативно-правових актів аграрного законодавства, поглибленням їх комплексного змісту, збільшенням сфери аграрно-правового регулювання.

Майбутній розвиток аграрного законодавства передбачає його систематизацію, в тому числі розробку та затвердження кодифікованого акта аграрного законодавства України. Крім того, істотним напрямом розвитку аграрного законодавства України є його адаптація до вимог актів ЄС та СОТ.

Висновки. При характеристиці становлення та розвитку аграрного (сільськогосподарського) законодавства доцільно, на наш погляд, брати до уваги період 1960-1970-х років, коли відбувався процес формування самостійного галузевого утворення – комплексної галузі сільськогосподарського законодавства та сільськогосподарського права. Саме цей період мав би стати вихідним для періодизації розвитку аграрного (сільськогосподарського) законодавства.

На початку 1990-х років відбулася трансформація цієї галузі, що пов'язана з оновленням системи законодавства незалежної України та розширенням сфери аграрно-правового регулювання.

З урахуванням існуючих наукових підходів, можна виділити два великі періоди розвитку аграрного законодавства:

I – з кінця 1960-х років до початку 1990-х років – період становлення і розвитку сільськогосподарського законодавства СРСР та УРСР;

II – з початку 1990-х років – дотепер – період розвитку аграрного законодавства України.

Сучасний період розвитку аграрного законодавства характеризується істотними особливостями, що пов'язані з виникненням нових видів аграрних відносин, розширенням кола їх суб'єктів в умовах аграрної реформи в Україні. Це відображається в якісному оновленні змісту нормативно-правових актів аграрного законодавства, поглибленням їх комплексного змісту, збільшенням сфери аграрно-правового регулювання.

Майбутній розвиток аграрного законодавства передбачає його систематизацію, в тому числі розробку та затвердження кодифікованого акта аграрного законодавства України. Крім того, істотним напрямом розвитку аграрного законодавства України є його адаптація до вимог актів ЄС та СОТ.

Перспективи майбутніх досліджень вбачаються у виділенні закономірностей та особливостей розвитку аграрного законодавства в різні історичні періоди, формулюванні нових пропозицій щодо майбутнього вдосконалення цієї законодавчої галузі.

1. Титова Н.И. *Материальная ответственность работников сельскохозяйственных предприятий* / Н.И. Титова. – М.: Юрид. лит., 1978. – 152 с.
2. Чабаненко М.М. *Система аграрного права України: методологічні засади становлення та розвитку: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук: 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право* / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. – Харків, 2015. – 437 с.
3. *Аграрне право України: підручник* / В.М.Єрмоленко, О.В.Гафурова, М.В. Гребенюк та ін.; за заг. ред. В.М.Єрмоленка. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 608 с.
4. Духневич І.В. *Розвиток аграрного законодавства України: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право* / Волинський національний університет імені Лесі Українки. – Луцьк, 2011. – 264 с.

5. *Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. – Т.4. Методологічні засади розвитку екологічного, земельного, аграрного та господарського права / Ю.С.Шемиученко, О.О.Погрібний, А.П.Гетьман та ін.; за ред. Ю.С.Шемиученка. – Х.: Право, 2008. – 480 с.*
6. *Коваленко Т.О. Об'єктивні умови формування аграрного права України / Т.О.Коваленко // Історико-правовий часопис. – 2015. - № 1 (5). – С.80-85.*
7. *Мураховська Т.Є. Формування нових галузей в системі права України: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / Харківський національний університет внутрішніх справ – Харків, 2011. – 19 с.*
8. *Дудник Р.М. Галузева диференціація українського права: поняття, рівні і тенденції розвитку: Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.–Одеса, 2016. – 209 с.*
9. *Козырь М.И. Аграрное право России: проблемы становления и развития / М.И.Козырь. – М.: Право и государство, 2003. – 208 с.*

Багай Н.О. Періоди розвитку аграрного законодавства України.

Стаття присвячена аналізу наукових підходів до періодизації розвитку сільськогосподарського (аграрного) законодавства України. Автором виділено основні періоди розвитку аграрного законодавства. Обґрунтовано висновки щодо подальшого розвитку законодавства, що регулює аграрні відносини.

Ключові слова: аграрне законодавство, сільськогосподарське законодавство, сільське господарство, аграрні відносини.

Багай Н.О. Периоды развития аграрного законодательства Украины.

Статья посвящена анализу научных подходов к периодизации развития сельскохозяйственного (аграрного) законодательства Украины. Автором выделены основные периоды развития аграрного законодательства. Обоснованы выводы о дальнейшем развитии законодательства, регулирующего аграрные отношения.

Ключевые слова: аграрное законодательство, сельскохозяйственное законодательство, сельское хозяйство, аграрные отношения.

Bagay N.O. Periods of the development of agrarian legislation of Ukraine.

The article analyzes the scientific approaches to periodization of agrarian (agricultural) legislation of Ukraine. The author determines the main periods of agrarian legislation. Conclusions on further development of the legislation that regulates agrarian relations are grounded.

In addition, the conclusion is that agrarian law was formed in the 1960s-1970s, and in the early 1990's there was a transformation of this branch, which is connected

with the updating of the system of legislation of independent Ukraine and the expansion of the sphere of agrarian-legal regulation.

Taking into account existing scientific approaches, it is possible to allocate two great periods of development of the agrarian legislation:

And - from the end of the 1960s to the beginning of the 1990s - the period of formation and development of agricultural legislation of the USSR and the Ukrainian SSR;

II - from the beginning of the 1990s - till now - the period of development of the agrarian legislation of Ukraine.

The modern period of development of agrarian legislation is characterized by essential features related to the emergence of new types of agrarian relations, the expansion of the range of their subjects in the context of agrarian reform in Ukraine. This is reflected in the qualitative updating of the content of the normative legal acts of the agrarian legislation, deepening their complex content, and increasing the scope of agrarian-legal regulation.

Future development of agrarian legislation provides for its systematization, including the development and approval of a codified act of agrarian legislation of Ukraine. In addition, the essential direction of the development of Ukrainian agrarian legislation is its adaptation to the requirements of the EU and WTO acts.

Keywords: agrarian legislation, agricultural legislation, agriculture, agrarian relations.

Грицан О.А.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЛІКУВАЛЬНИХ РЕСУРСІВ НАДР

УДК 349.6

Постановка проблеми. В умовах несприятливої екологічної ситуації, притаманної багатьом регіонам України, важливе значення для забезпечення права людини на охорону здоров'я має належне правове регулювання використання та охорони лікувальних природних ресурсів. Згідно зі ст.6 Закону України «Про курорти» [1] до таких ресурсів належать мінеральні і термальні води, лікувальні грязі та озокерит, ропа лиманів та озер, морська вода, природні об'єкти і комплекси із сприятливими для лікування кліматичними умовами, придатні для використання з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань. Як зазначається у літературі, «природні лікувальні ресурси за своєю фізичною та екологічною природою не є якимось окре-